

ІІІ. ЛІСОВІДТВОРЕННЯ, АГРОЛІСОМЕЛІОРАЦІЯ, ФІТОМЕЛІОРАЦІЯ.

ВІДНОВЛЕННЯ ЛІСОМЕЛІОРАТИВНИХ НАСАДЖЕНЬ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

БОЙКО Т.О.

кандидат біологічних наук
доцент кафедри лісового та садово-паркового господарства
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Україна

БОЙКО П.М.

кандидат біологічних наук
доцент кафедри лісового та садово-паркового господарства
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Україна

КОЛЄНЧЕНКО В.П.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Україна

БОЙКО В.П.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Херсонський державний аграрно-економічний університет
Україна

Захисні лісові насадження є ключовим структурним елементом сільськогосподарських і лісоаграрних ландшафтів, особливо в умовах посушливого клімату півдня України [1]. До їх складу належать полезахисні лісові смуги на незрошуваних землях, ліосмуги вздовж зрошувальних і скидних каналів, стокорегулювальні смуги на схилах, а також захисні насадження в садах і розсадниках [2]. Формування цілісної системи таких насаджень забезпечує довгострокове підвищення продуктивності агроценозів у середньому на 12–15% та стабілізує агроландшафти .

В умовах повномасштабної війни захисні лісові насадження південних регіонів України зазнали значних втрат. Частина з них була повністю знищена внаслідок пожеж і неконтрольованих рубок, інші – зазнали замінування, техногенного забруднення важкими металами та нафтопродуктами [3]. Водночас близько 5 млн га сільськогосподарських угідь стали непридатними для використання, що призвело до скорочення посівних площ зернових культур на 40–45%, а за окремими оцінками – до 70% [4, 5]. У поєднанні з логістичними труднощами та зростанням витрат на виробництво це спричинило істотне підвищення цін на зернову продукцію та загострило проблему продовольчої безпеки не лише в Україні, а й у країнах Азії, Африки та Близького Сходу .

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про складний і неоднозначний вплив кліматичних змін на аграрний сектор України [6]. Підвищення середньорічної температури сприяє зростанню агрокліматичного потенціалу та розширенню площ вирощування теплолюбних культур. Водночас збільшення частоти посух, суховіїв і екстремальних погодних явищ зумовлює зниження врожайності вологолюбних культур, особливо у степовій зоні [7]. Посилюються процеси водної та вітрової ерозії, деградації ґрунтів і опустелювання, що безпосередньо загрожує сталому веденню землеробства.

Сучасні виклики продовольчій безпеці України значною мірою зумовлені наслідками бойових дій, які спричинили порушення агроєкосистем, забруднення та фізичну деградацію ґрунтів південного регіону. Зниження площ оброблюваних земель, їх забруднення та деградація обмежують потенціал аграрного сектору. Поєднання військових і кліматичних чинників посилює ризики зниження врожайності сільськогосподарських культур. Відновлення лісомеліоративних насаджень здатне компенсувати ці втрати шляхом покращення мікроклімату, збереження вологи та захисту ґрунтів від ерозійних процесів.

За таких умов роль полезахисних лісових насаджень істотно зростає. Вони виконують комплексну екосистемну функцію: знижують швидкість вітру, зменшують інтенсивність дефляції та водної ерозії, сприяють накопиченню вологи, формують сприятливий мікроклімат і оптимізують водний режим ґрунтів [1]. Крім того, лісосмуги сприяють накопиченню гумусу, покращенню водно-фізичних властивостей ґрунтів та підвищенню ефективності використання добрив, що забезпечує реалізацію генетичного потенціалу сільськогосподарських культур навіть у несприятливі роки.

Історично створення системи лісосмуг було одним із найефективніших заходів боротьби з несприятливими природними явищами, зокрема суховіями та пиловими бурями. У південних регіонах України, зокрема на Херсонщині, такі насадження виконували функції снігозатримання, вітрозахисту та стабілізації ґрунтового покриву. Сучасні виклики, пов'язані зі зміною клімату та воєнними руйнуваннями, лише підсилюють необхідність їх відновлення та модернізації.

Відновлення лісомеліоративних насаджень у післявоєнний період має здійснюватися з урахуванням нових кліматичних реалій. Зокрема, для створення полезахисних лісосмуг у степових і посушливих регіонах доцільно використовувати посухостійкі види дерев [8, 9], такі як акація біла (*Robinia pseudoacacia* L.), гледичія колюча (*Gleditsia triacanthos* L.), в'яз граболистий (*Ulmus minor* Mill.), клени (*Acer negundo* L., *Acer tataricum* L.), тополі (*Populus nigra* L., *Populus alba* L.) та ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.). Обов'язково вводити кущовий ярус з рослин, які виконують ґрунтозахисну функцію, зменшують турбулентність повітряних потоків і підвищують біорізноманіття: карагана дерев'яниста (*Caragana arborescens* Lam.), жимолость татарська (*Lonicera tatarica* L.), глід одноматочковий (*Crataegus monogyna* Jacq.), глід криваво-червоний (*Crataegus sanguinea* Pall.), терен

(*Prunus spinosa* L.), бирючина звичайна (*Ligustrum vulgare* L.) та тамарикс гіллястий (*Tamarix ramosissima* Ledeb.). Ми пропонуємо ширше впроваджувати в лісомеліоративні насадження горіхоплідні культури (горіх волоський (*Juglans regia* L.), горіх чорний (*Juglans nigra* L.), мигдаль звичайний (*Prunus dulcis* (Mill) D.A.Webb), фундук (*Corylus maxima* Mill.), ліщина звичайна (*Corylus avellana* L.)), оскільки вони підвищують господарську цінність насаджень і сприяють диверсифікації агроландшафтів. Включення горіхоплідних культур дозволяє поєднати екологічну та економічну функції лісосмуг, підвищуючи їх продуктивність і доцільність у післявоєнному відновленні агроландшафтів. Натомість від традиційних вологолюбних порід, зокрема дуба звичайного, берези повислої та вільхи чорної, доцільно поступово відмовлятися через їх низьку адаптивність до умов дефіциту вологи.

Незважаючи на складні умови воєнного часу, в Україні вже здійснюються заходи з відновлення лісових та лісомеліоративних насаджень [3]. Зокрема, у південних регіонах проводяться кампанії з висаджування дерев, що свідчить про поступове відновлення екологічної інфраструктури. Однак суттєвою перешкодою залишається необхідність розмінування територій та ліквідації наслідків техногенного забруднення.

Таким чином, відновлення лісомеліоративних насаджень півдня України є стратегічно важливим завданням, що має багатовекторне значення. Воно сприяє не лише стабілізації екологічного стану агроландшафтів, а й забезпечує підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва, що безпосередньо впливає на продовольчу безпеку держави та глобального ринку продовольства. У контексті післявоєнного відновлення країни створення ефективної системи захисних лісових насаджень повинно стати одним із пріоритетних напрямів державної екологічної та аграрної політики.

Список використаних джерел

1. Гладун Г.Б., Бойко Т.О., Стрельчук Л.М. Лісові меліорації агроландшафтів. Термінологічний словник. Навч. посібник. Харків-Херсон: ХНАУ-ХДАУ: Олді Плюс, 2015. 218 с.
2. Бойко Т.О., Бойко П.М., Плугатар Ю.В. Екологічне лісознавство. Навч. посібник. 2-ге видання доповнене та перероблене. Херсон: Олді Плюс, 2019. 236 с.
3. Бойко Т.О., Цукаленко В.В. Оцінка впливу бойових дій на стан лісових екосистем півдня України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні вектори розвитку Аграрної науки». 2024. 491-497.
4. Віппель Б. Аналіз очікуваного впливу поточної війни та післявоєнного періоду на державне лісове господарство та лісові ресурси в Україні Звіт в рамках проекту Впровадження сталого лісового господарства, Україна (SFI). 2023. 30с. https://www.sfi-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/wippel_war-impacts_report-ukr_31.12.2022-1.pdf
5. Кузик, В.І. Товарянський В.І. Вплив воєнних дій на лісові екосистеми України та їх післявоєнне відновлення. Вісник ЛДУБЖД, №27, 2023. 16-22.
6. Рекомендації щодо створення, відновлення, реконструкції та утримання позахисних лісових смуг у степовій та лісостеповій зонах України. FAO of the

UN/GEF. 2019. 14 с.

7. Boiko T., Boiko P., Breus D. Optimization of shelterbelts in the steppe zone of Ukraine in the context of sustainable development. 18-th International multidisciplinary scientific geoconference SGEM 2018, 2018 Vol. 18, Issue: 3.2 DOI: 10.5593/sgem2018/3.2
8. Бойко Т.О. Можливості використання рослин-фіторемедіантів для відновлення урбанізованих територій. Таврійський науковий вісник. 2025. №144. 299-305.
9. Бойко Т.О. Відновлення зелених насаджень у повоєнному періоді як основа формування екологічної компоненти сталого розвитку урболандшафтів. II Міжнародна науково-практична конференція «Синергія науки і бізнесу у повоєнному відновленні регіонів України». 2024.